

ЧЕТВРТО ПОГЛАВЉЕ

Сукоб националистичких идеологија

Стара метафора представља Балкан као европско „буре барута“ и сугерише нам да тај регион чини скупина ситних и грамзивих држава. Та представа је настала крајем XIX и почетком XX века, а њену примереност су „доказали“ балкански ратови и атентат у Сарајеву 1914. године. Наравно, она је у великој мери погрешна. Први светски рат јесте почео сукобом Аустроугарске и Србије, али нису људи с овог подручја одговорни за то што се тај сукоб претворио у масакр глобалних размера. Осим тога, злочини почињени у југоисточној Европи налазе се веома ниско на лествици ужаса у XX веку. Ипак, то не значи да поједини облици национализма у југоисточној Европи нису одговорни за то што су довели до бесмислених сукоба и стравичних злочина.

У овом наставном материјалу не желимо да пружимо илустрацију ужаса који су произашли из националних сукоба у југоисточној Европи. Ми смо, заправо, покушали да то избегнемо и пажњу смо усмерили на аргументе и идеологије који на први поглед могу деловати легитимно, али који су ипак навели људе на насилно поступање. Верујемо да ће критички приступ овим историјским сведочанствима помоћи младим људима да постану зрели и одговорни грађани.

У овом поглављу наш циљ је био да покажемо да национални сукоби не трају вечно. У ствари, историјско искуство југоисточне Европе, па и других европских региона, јасно показује да сваки сукоб пре или касније мора и да се заврши, да ће мржњу заменити неки позитивни став, да је бољи и сигурнији свет заиста могућ, и да он управо настаје. Стварање Европске уније и односи између Француске и Немачке током последњих пет деценија представљају охрабрујуће примере. Такав развој догађаја, међутим, не указује на то да ће национална држава постати неважна или да ће је нестати. Упркос очекивањима да ће национална држава постепено одумрети, сада је очигледно да ће она дуже време бити главни чинилац и европске и светске политике. За данашње генерације и даље је важно поистовећивање с властитом нацијом, а промене кроз које пролазе националне државе и те како утичу на наш живот. Зато морамо водити рачуна о томе да наше националне државе буду добар оквир за изградњу заједничке будућности.

IVa. Идеологије које су допринеле изазивању сукоба

IV-1. Националне предрасуде према Немцима у Хрватској (1866)

Никад не бих волио плаву Њемицу. Једном, злом судбином, срео сам једног таквог њемачког анђела вечног мира. Потврдили смо узајамну љубав, и онда је та њемачка дјевојка почела да ми свира *Les cloches du monastere* – а ја почех да зијевам. А онда ми

је читала Матесонову *Бергруин*. А ја заспах. И та плавушанка је уздисала по пола сата дневно, и тако седам дана – а осмог дана је више није било. Ја волим хрватске ђаволице са којима се човјек мора борити више но с њемачким Лујзама које су млаке као какве слабо справљене лимунаде.

Šenoa, стр. 164

? Шта писац мисли о младим Немицама? Да ли је у праву? Знаш ли за још неке овакве предрасуде? О коме се прича највише вицева у твом окружењу? Шта мислиш, какву улогу играју стереотипи и предрасуде? Имају ли они неку стварну основу?

IV-2. Зашто је др Риза Нур одбио да се ожени странкињом (1910)

Били смо скупштински посланици. У то време сам добијао много брачних понуда. Једна од девојака је била врло богата и лепа. Веома је била заинтересована и много се трудила око мене. Срце ми се полако окретало њој. **Била је Албанка. Само због тога се нисам њоме оженио. Говорио сам: „Мора да буде Туркиња. До сада у нашој породици није било туђе крви“.**

Nur, стр. 318

? Како објашњаваш став писца овог текста? Шта мислиш о његовој одлуци?

IV-3 Неки погледи на грчку „мегалe идеја“ (идеја велике Грчке) – разговор професора Николаоса Сариполоса и краља Ђорџа I (1877)

[...] Под влашћу Ваше круне, Височанство, јесте држава са престоницом у Цариграду, која влада Критом, Тесалијом и Епиром, Тракијом, Македонијом, Црним морем све до предела близу Трапезунта, Мале Азије и егејских острва, не искључујући и моју земљу, Кипар... „Превише сте раширили границе Грчке“, прекиде ме краљ.

Politis, стр. 63

? Николаос Сариполос (1817–1887), стручњак за право, професор универзитета у Атини, у *Мемоарима* описује разговор с краљем Ђорџем I (1863–1913), вођен 1877. године, када је објаснио на које све територије, по његовом мишљењу, Грчка полаже право.

? Шта мислиш, зашто је краљ прекинуо саговорника? Шта је писац желео да објасни краљу?

IV-4 Историчар Александру Д. Ксенопол о румунском националном простору (1888)

У поређењу са другим романским нацијама које чине западну Европу засебним континентом, највећа неповољност географског положаја нас источних Латина јесте то што смо изгубљено острво у океану туђинских народа.

Судбина је хтела да румунски народ живи северно од Дунава и он је сада на великој територији од 300.000 квадратних километара, територији ништа мањој од италијанског копна, а већој од половине Француске, затвореној троуглом од три велике реке. Те реке су Дунав на југу, Дњестар као источна граница, и велика притока Дунава, река Тиса, као западна. На готово читавом том подручју Румуни живе у хомогеним заједницама, сматрајући својима и неке крајеве с оне стране границе.

Xenopol, I. стр. 43

? Александру Д. Ксенопол (1847–1920), један од најистакнутијих румунских научника и хуманиста крајем XIX века. Објавио мноштво текстова на различите теме, али постао познат и признат, и у Румунији и у читавој Европи, по радовима на тему румунске историје и теорије историје. Ксенопол је саставио први вишетомни преглед историје Румуније.


? Како је у овом тексту представљен румунски идентитет и румунски национални простор? Шта мислиш, да ли представљање националног простора може имати идеолошке и политичке циљеве? Знаш ли за случајеве да је више нација полагало право на исту територију? Наведи неки пример.

IV-5. Националне поделе у турском парламенту (1908–1914)

Нападајући нас, унионисти (Младотурци) су тврдили да смо се ујединили са нетурцима и страним елементима који су издајници отаџбине. То је била лаж и нешто што нема никакве везе са стварношћу. Тачно је да је у нашим опозиционим редовима било Турака, Арапа, Албанаца, Грка и Јермена, али њих је било и међу унионистима. У ствари, већина њих су били унионисти [...] Унионисте је било могуће истиснути на легалан начин, уз помоћ добре организације. У то време Арапи су намеравали да оснују сопствену странку. Ваљало их је најпре некако увући у нашу „Вавилонску кулу“, па их тек онда савладати. То што ми имамо праву Вавилонску кулу није нешто лоше – па и унионисти су исти такви. У ствари, читав земља је таква и шта се ту може? Наравно да ће и парламент бити такав. Арапи гаје веома опасне националистичке идеје. Уколико неко направи преседан на том плану, последице могу бити веома озбиљне. Као у аустријској скупштини. Такве идеје подржављу и Грци, ако не отворено, онда барем у потаји. [...] Ја сам спреман да умрем за Турску, али то кријем као тајну. О томе ником не говорим. Уколико бисмо то радили [говорили о турском национализму] отворено, онда би и други имали добар разлог да јавно говоре такве ствари. А то онда значи поделу у земљи и њено нестајање. Отаџбина (*vatan*) се простира од Скадра до Басре и Јемена. Састављена је од 72 и по дела. Та ситуација је најслабија страна Турске и извор велике опасности. Зато ја дрхтим на помисао о стварању националних партија. У то време је Хусеин Цахид, упркос томе што је Албанац, писао о „доминантној нацији“ која је против Грка у Танину. Истина, није именом поменуо Турке, али када постоји уставно уређење, онда није дозвољено користити израз „доминантна нација“. Био сам разгневлён сулудим ставом тог човека и рекао сам: „Он то чини

или намерно или зато што му је амбиција преко очију набацила густе црне вео незнања. Он није кадар да види колику штету наноси држави“. Није било исправно говорити о „доминантној нацији“ пошто земљу чини много различитих нација (*милета*). У супротном, не би могло бити уставног уређења. Другачије би било да Турска тим подручјима влада као колонијама које имају своје засебне законе. Али, онда не би било посланика одатле. Како било, Турска нема такву моћ. [...] Грци су се заиста разјарили. Били су против те доминантне нације. Те законске одредбе су биле као искре у бурету барута. Волео бих да је рекао Турци, а не доминантна нација. Али он то није рекао, није могао то да каже. [...] Ипак, покушао сам да окупим опозиционе групације. Разговарао сам са угледним посланицима. Арапи нису желели да се придруже заједничкој странци. Абдалхамид Зорави је био њихов вођа. Он је био у добрим односима са Шукри Асалијем, представником Дамаска. [...] Припретио сам Арапима: „Ако направите ту арапску партију, ми ћемо направити турску партију и ујединићемо се са унионистима. А видећете онда ко ће извући дебљи крај.“ Уплашили су се и прихватили мој план. Народна странка није хтела да се придружи зато што је имала подршку Гумулчинелија. Учинио сам све што сам могао и на крају сам и њих придобио.

Nur, стр. 328-332

 Како ми данас можемо разумети проблеме о којима се говори у овом одломку? Шта мислиш, због којих је идеолошких промена и политичких ставова био забринут писац ових редова?

IV-6. Прогласи антиколонијалне борбе кипарских Грка (1955)

А. Уз Божју помоћ, с вером у нашу часну борбу и уз подршку свих Грка и помоћ

Кипрана, *кренули смо у битку за ослобађање Кипра од британског јарма*, узимајући за свој ратни поклич исти онај који су нам наши преци оставили у аманет као светињу: ПОБЕДА ИЛИ СМРТ.

Браћо Кипрани

Из дубина прошлости гледају нас сви они који су прославили грчку историју тиме што су сачували њену слободу: ратници Маратона и Саламине; триста Леонидиних Лакедемоњана и бораца у јуначком албанском рату. Гледају нас борци из 1821, исти они који су нам показали да се туђинског јарма можемо ослободити само ако створимо националну државу. [...]

Сви Грци нас гледају и следе, забринуте, али и испуњени националним поносом.

Одговоримо им делима и покажимо да смо их достојни.

Време је да свет види како је међународна дипломатија *неправична* и *кукавичка* на речима, док је дух Кипрана крепак. Ако наши угњетачи одбију да нам врате слободу, ми смо спремни да је освојимо властитим рукама и властитом крвљу.

Покажимо свету још једном да данашњи Грци неће дозволити да им неко стави јарам. Наша борба биће тешка, наши угњетачи су моћни и много их је.

Али, ми имамо *дух*. На нашој страни је и *право*. Зато ћемо победити.

Светске дипломате

Гледајте шта ми чинимо. Срамно је да у XX веку људи морају да проливају крв за слободу, тај божански дар за који се ми боримо на вашој страни и за који сте се ви, барем како сами тврдите, борили када сте се супротставили нацизму и фашизму.

Грци

где год да сте, чујте наш позив: *Напред! Сви заједно за слободу Кипра*. [...]

Вођа

Дигенис

Grivas-Dighenis, стр. 34



Пуковник, а касније генерал Георгије Гривас (1898–1974), издао је два прогласа. Он се после службе у грчкој војсци вратио на Кипар да предводи ЕОКА и започне герилску борбу против Британаца с крајњим циљем ослобођења Кипра од колонијалне власти и уједињења са Грчком. За исход ове борбе види I-42.

Б.

1. април

„Устајте децо Грчке и ослободите земљу“

Царство од 500 милиона поданика напада шачицу људи чије је једино оружје њихова душа, а једини ослонац њихова вера, но ови моћном Голијату, који располаже материјалном силом, узвраћају снажним ударцима. Ова борба за *правду* рађа *моралну снагу* и буди најплеменитије идеале, управљене против *неправде* и насиља.

[...]

Остварили смо моралну победу. Царство је уздрмано и понижено. Кипар, за који нико није знао, па ни дипломате, данас је у центру међународних односа, он је мора за Англоамериканце и канцер за Енглезе. На нашој страни су сви људи којима је слобода на срцу.

[...]

Прошло је време предаје. Прошло је време живота на рачун малих и беспомоћних. Данас ће надвладати *правда* и *морал*. Не могу нас поразити ни зли англо-амерички савез, нити англо-турска завера – тај изнуђени подухват двоје лукавих опортуниста.

Parageorgiou, стр. 138-139



На који начин вођа кипарског покрета оправдава борбу за слободу? Да ли знаш неки други антиколонијални покрет из средине XX века?

❓ Упореди овај текст са I-9 и I-24. Која је сврха овог прогласа? Узми лист папира и нацртај три колоне. За сваки текст одговори на следећа питања, увек имајући на уму да је проглас пре свега начин обраћања људима: Ко га је написао?

Коме је упућен? Када и у којим околности ма је написан?

Наведи аргументе који су коришћени као оправдање борбе за слободу. Шта примећујеш? Мислиш ли да проглас, да би послужио сврси, треба да поштује одређена реторичка правила?

IV.6. Конкретни сукоби

IV-7. Стјепан Радић, *Хоћемо нашу хрватску домовину унутар југословенске заједнице* (1918)

Ми с вама (*Краљевином Србијом и Краљевином Црном Гором*) хоћемо јединствену вањску међународну државну границу, [...] али исто тако хоћемо и надаље задржати унутрашњу своју државну границу хрватску, и то с ових разлога.

Прво, ми Хрвати хоћемо свому сељачкоме народу оживотворити потпуно његово сељачко право према посебним нашим приликама и потребама [...].

Друго, ми Хрвати хоћемо своју хрватску државу уредити не само на сељачком него и на славенском темељу тако да, на примјер, њемачки језик замијенимо чешким и да настојимо к себи пренијети и пресадити све оне чешке уредбе и законе који су за нас; ви, напротив, пренашате уредбе и законе из туђега, ако и напредног свијета, па се ми због тога нећемо с вама безуспјешно препирати и бити у свим стварима вјечна мањина.

Треће, ми Хрвати канимо сав свој јавни живот уредити *на кршћанском и на Вилсоновом човјечанском темељу тако да се угнемо свакој мржњи и освети*, а ви сте, браћо Срби, напротив, због својих превеликих патња којима су криви не само наши туђински тлачитељи него и наша браћа Бугари, ви сте због тога и против те бугарске наше браће тако огорчени да, ето, нећете ни чути о том да и Бугари иду у наше југославенско коло, а због свога јунаштва држите се

сад првим народом не само међу Славенима него на цијелом свијету. Ми то јунаштво признајемо, али тај ваш понос био би велика сметња тому да учимо од свих, а напосе од славенских народа.

Radić, стр. 211

🔑 Стјепан Радић (1871–1928), политички вођа Хрватске сељачке странке, водећи хрватски политичар после Првог светског рата, убијен у Скупштини, у Београду због противљења доминантној српској политици. Овај чланак је написао непосредно после распада Аустроугарске, на дан уједињења јужнословенских земаља 1918. године.

❓ Зашто Радић тражи да Хрватска буде самостална („унутар југословенске заједнице“)? Да ли он заговара независност по сваку цену? Шта мислиш о његовој идеологији (сељачка република, славизам)? Да ли су ове идеологије данас занимљиве?

IV-8. Проглас Срба, Хрвата и Бошњака из Босне (1943)

Данас народи Босне и Херцеговине преко свог јединог политичког представника, државног Антифашистичког већа Босне и Херцеговине, траже да њихова земља, која није ни српска, ни хрватска нити муслиманска, буде слободна и уједињена Босна и Херцеговина у којој ће бити загарантована

пуна једнакост и равноправност. Народи Босне и Херцеговине желе да заједно са другим народима равноправно учествују у изградњи народне демократске федеративне Југославије.

Чолаковић, стр. 17



Какво је схватање о природи државе исказано у овом тексту?

IV–8а. Одлука Велике народне скупштине (Подгоричке скупштине), 13. новембар 1918.

Српски народ у Црној Гори једне је крви, језика и тежње, једне вјере и обичаја с народом који живи у Србији и другим српским крајевима... На основу свега изложенога Српска Велика Народна скупштина у Црној Гори одлучује:

1. Да се краљ Никола I Петровић – Његош и његова династија збаци са црногорског пријестола;
2. Да се Црна Гора са братском Србијом уједини у једну једину државу под династијом Карађорђевића, те тако уједињене ступе заједничку Отаџбину нашег троименог народа Срба, Хрвата и Словенца.

Вујовић, стр. 226–228

IV– 8б. Из експозеа црногорског делегата Анта Гвозденовића пред Врховним вијећем, Конференција мира у Паризу 5. март 1919. године

Не прихватамо да Црна Гора постане српска провинција под влашћу владара којег она није изабрала и који није њен. Ми смо за то да се наша земља снажно одупре грубој и понижавајућој анексији!.. Не противимо се конфедерацији јужнословенских земаља у којој би сви који у њу уђу задржали своју потпуну и комплетну аутономију... Тражимо право које се данас признаје свим народима: право да сами одлучујемо о својој судбини. Али да би се то право могло остварити, мора престати режим терора и самовоље под којим тако

болно стење наша земља. Треба да под вашом контролом Срби смјеста напусте црногорску територију... Тада ће Црна Гора преко свог регуларног парламента најзад моћи слободно да искаже оно што тражи.

Растодер, стр. 84.

IV-9. Декларација Првог заседања Антифашистичког већа народног ослобођења Македоније (1944)

Декларација Првог заседања АСНОМ-а (Антифашистичко собрање народног ослобођења Македоније) о основним правима грађана демократске Македоније:

1. Сви грађани савезне демократске македонске државе једнаки су пред законом, без обзира на националност, пол, расу и веру.
2. Националне мањине имају право на слободан живот своје нације.
3. Сваком грађанину се гарантује безбедан живот и имовина, право на поседовање имовине и приватну иницијативу.
4. Сваком грађанину се гарантује слобода вероисповести и савести.
5. Свим грађанима се гарантује слобода говора, штампе, окупљања и удруживања.
6. На основу општег, једнаког, непосредног и личног права гласа свако у демократској Македонији има право да тајно гласа.
7. Сваки грађанин и грађанка старији од 18 година, који нису под судском истрагом, имају право да буду бирани у сва изборна тела народне власти. Док траје народноослободилачка борба, а по одлуци Већа, може се укинути принцип тајног и непосредног гласања. Ментално заостале особе, као и особе оптужене да раде против интереса народноослободилачке борбе, не уживају права из 5. и 6. тачке ове Декларације.
8. Сваки способан грађанин има дужност и част да се, без обзира на националност и вероисповест, као војник придружи народноослободилачкој војсци и партизанским јединицама.
9. Све фашистичке и профашистичке активности су забрањене зато што су усмерене против слободе и независности наше братске заједнице југословенских народа.

10. Сваком грађанину се гарантује право да се жали на одлуке органа власти на начин прописан законом.

11. Сваки грађанин има право да се жали и износи примедбе свим органима државне власти.

Државна власт улаже напоре да искорени неписменост, да подигне ниво опште културе и обезбеди бесплатно школовање.

У манастиру Свети Прохор Пчињски, на Илиндан, 2. августа 1944.

Makedonium, стр. 119-120

Кључ Декларација о основним правима грађана демократске Македоније донесена је 2. августа 1944, на првом заседању АСНОМ-а (Антифашистичког већа народног ослобођења Македоније). Ово веће, у којем су доминирали комунисти, било је политичко тело оружаног партизанског покрета који се борио против немачких и бугарских снага у Македонији, а на његовом првом заседању постављени су темељи аутономне македонске федералне јединице у оквиру замишљене југословенске заједнице равноправних народа. Заседање је стога било од пресудне важности за стварање будуће независне македонске државе. Партизанске вође су намерно изабрале 2. август, Илиндан, за дан објаве македонске државности, зато што је на тај дан почео и Илинденски устанак 1903. године. Тако је преко мита о „другом Илиндену“ наглашен континуитет оружане борбе. Међутим, многи од ових свечано прокламованих ставова остали су пуко слово на папиру пошто је Југославија – и Народна Република Македонија унутар ње – на крају прерасла у државу са тоталитарним комунистичким системом.

IV-10. Тешкоће антиколонијалне борбе на Кипру 1955–1959, анализа Георгија Гриваса, вође ЕОКА (Дигенис)

Много моћних актера је постављало препреке на мој пут. То су: а) Енглези, који су застрашивали и, контролишући основно образовање, стајали на путу напретка наше омладине; б) родитељи, који су страхovali за животе своје деце; в) учитељи, који су се старали о школској дисциплини и

образовању својих ученика; г) комунисти, који су желели да придобију младе за своју ствар, искључиво у интересу партије; д) неки људи из власти који нису могли да схвате какву ће улогу одиграти млади, а посебно школарци, у ослободилачкој борби која је прерасла у оружани сукоб.

Grivas-Dighenis, стр. 38-39

? Анализирај све аргументе које вођа антиколонијалне борбе наводи као препреке на путу организовање борбе. Какав став има друштво у ком живиш према укључивању младих у политику? (Размисли о својој породици, професорима, пријатељима, а онда и о друштву у целини.) До ког степена, по твом мишљењу, млади људи треба да буду укључени у политику? А у оружане сукобе?

Сл. 29. Апел Кипра Уједињеним нацијама (средина XX века)



Карикатура Ф. Деметријадиса у *Istoria tis Kyprou*, стр. 243

Кључ Текст карикатуре: Вашингтон, лорд Бајрон и Јованка Орлеанка: „Дакле, сви наши напори су били узалудни?“ Током антиколонијалне борбе, грчке власти, које су заступале заједницу кипарских Грка, четири пута су се обраћале Уједињеним нацијама тражећи право Кипра на самоопредељење. Захтев за самоопредељење је 1958. године преточен у захтев за независност.

? Зашто су изабране ове три личности? Које нације оне представљају? На које сукобе оне упућују?

IV-11. Перспективе левичарске партије кипарских Грка (АКЕЛ)²⁵ (1955)

С времена на време ЕОКА и Дигенис брбљају о чудним и уврнутим стварима, ако је веровати америчком дописнику који га је „интервјуисао“. Дописник је сугерисао да су Енглези Дигениса обучили за командоса. У последњем прогласу ЕОКА, који је пренела једна атинска радио-станица, Дигенис је рекао да ће Кипрани, ако Уједињене нације одбију да се позабаве питањем Кипра, „дићи у ваздух цело острво, спаљујући и себе и Британце“. Овим прогласом су Дигенис и они који га подржавају признали једну значајну чињеницу: питање Кипра је у надлежности Уједињених нација. Шта онда значе ватрене речи и збрка које изазивају у вези са тим питањем? То питамо зато што они признају да им циљ није да разбију нос Енглезима.

Пошто је кипарско питање у надлежности Уједињених нација, зашто ЕОКА признаје да је то што ју је напустила Атина, коју су „подјармили“ странци, отворена и гнусна издаја? У Уједињеним нацијама, као и прошле године, Американци су нас напустили и издали, док је Совјетски Савез гласао за нас. Није ли криминал да ми остајемо као шкољке приљубљени за оне који нас издају и продају нудећи нам војне базе?

Ако ће, како ЕОКА признаје, питање Кипра бити решено у Уједињеним нацијама, није ли онда очигледно да ћемо се најбоље одбранити ако сви Кипрани наступе заједно – чему се, међутим, ЕОКА противи?

Све досад речено показује да је ЕОКА у најбољем случају политички заведена и да се због тога понаша авантуристички. Верујемо да решење кипарског питања лежи пре свега у јединству и борби кипарског народа и Грчке. То је прва и основна ствар, а све остало ће из тога проистећи. Велики политички удар 2. августа на Кипру, који је био агресивна демонстрација народног је-

динства, доказао је да су патриоте на правом путу. Пустимо народ да још одлучније настави борбу за уједињење и национална права. Он ће победити, упркос отпорима на које наилази, упркос опозицији и покушајима поделе, супротстављајући се свему томе.

The New Democrat Newspaper, 7. август 1995, у:
Sp. Papageorgiou, AKEL



ЕОКА: Ethniki Enosis Kyprion Agoniston (Национална организација кипарских бораца), тајна десничарска организација која је предводила антиколонијалну борбу на Кипру од 1955. до 1959. године. Њен циљ је био уједињење Кипра са Грчком, док се вођство кипарских Турака определило за сарадњу са Британцима. Тајна организација кипарских Турака, на чијем су челу били турски официри – названа Волкан, а 1958. године преименована у ТМТ (Турске одбрамбене снаге) – такође је имала за циљ одржање постојећег стања. Десничарска оријентација ЕОКА довела је до сукоба са гркокипарским левичарима, то јест присталицама АКЕЛ-а, странке која је претходних деценија победила на многим локалним изборима – јединим изборима које је британска управа дозвољавала.

IV-12. Кипарски Турци против ЕОКА, 1960.

Терористичка борба кипарских Грка се наставља

Петоро мртвих за десет дана!

Макариос то мора да осуди. Намере ЕОКА су сасвим јасне: људе треба заплашити и терор наставити свом жестином. Ко год да стоји иза овога, на крају ће, нема сумње, морати да се суочи с последицама својих дела. У првим месецима Републике терористичка организација ЕОКА је поново кренула у борбу. Са тероризмом је престала када су потписани Циришки и Лондонски споразум. Акције бораца ЕОКА, који настоје да уједине Кипар са Грчком, најпре су биле усмерене на убиства и застрашивање, а потом притворно на стварање *еносиса* („уније“). Да би

²⁵ АКЕЛ: Anorthotiko Komma Ergazomenou Laou (Напредна радничка странка).


постигла своје циљеве, ЕОКА се упустила у терористичку борбу, истовремено тврдећи да су јединство и сарадња кипарских Грка нужни. Без изузетка и без колебања, сваки Грк који се супротстави ЕОКА, изда њене циљеве или не верује у њене велике амбиције, биће изрешетан мецима или, као што се то већ догађало, киднапован, мучен и спаљен. Турска заједница никада неће заборавити оно што јој је чињено, као ни терористичке нападе којима је била изложена од стране ове организације, која се на тај начин борила за остварење својих великих амбиција. Кипарски Турци су стога потпуно свесни значаја и стварних циљева ових терористичких акција. Кипарски Турци ће с гнушањем одговорити на те акције које нису добар знак за будућност републике Кипар.

Макариос²⁶ мора осудити те подухвате терориста који су одабрали смрт и страх. То је нужно због тога што су они сада заузели важне позиције.


Nacak,²⁷ бр. 73, 7. октобар 1960

²⁶ Макариос III (1913–1977), студирао на Кипру, у Атине и Бостону, потом се 1948. године вратио на Кипар. После смрти Макариоса II, са 37 година постао најмлађи кипарски архиепископ (1950). Британци су га прогнали на Сејшеле 1956–1957. Изабран је за првог председника независне Републике Кипар (на изборима одржаним 13. децембра 1959), а 1961. године млада Република је захваљујући њему приступила Покрету несврстаних. У државном удару 15. јула 1974. године, који је извела грчка војна хунта, Макариос III је свргнут с власти. Успео је да побегне у Лондон. Након тога су уследиле турске инвазије 29. јула и 15. августа и острво је подељено. Макариос се вратио на Кипар децембра 1974, а умро је 3. августа 1977. године.

²⁷ *Nacak* (Секира) је био недељник који је излазио од 1959. до 1963. године. Издавао га је Рауф Денкташ, амбициозни националистички политичар који је каријеру започео педесетих година залажући се за ствар кипарских Турака. Денкташ се супротстављао умереној политици Фазила Кучука, првог потпредседника Републике Кипар. Изабран 1960. године за председника Турске привредне коморе. За време сукоба две заједнице на Кипру, одлазио је у Турску (1963–1964 и 1967). Представљао је турске Кипране у преговорима две заједнице који су се од 1968. године водили под покровитељством УН. Постао је вођа кипарских Турака и то био и 2003. године, када је допринео одбацивању треће верзије Анановог плана.

 Након првог случаја насиља међу заједницама, под британском владавином 1958, које је довело до незнатног измена кипарских Грка, почели су преговори између Анкаре и Атине који су довели до Циришко-лондонског споразума из 1959. По том споразуму, 1960. је основана Република Кипар као независна држава, уз гаранцију Велике Британије, Грчке и Турске. Британски стратешки интереси осигурани су двома војним базама на острву, а присуство Грчке и Турске обезбеђено је распоређивањем контингента од 950 грчких и 650 турских војника. Кипарски Грци су били подељени у ставу према споразуму, док су кипарски Турци подржавали Устав, који није био дат на референдуме. Обе заједнице су оптуживале ону другу за прављење залиха оружја и формирање незваничних наоружаних банди: у једном тренутку, пре стицања независности, Британци су заробили брод „Дениз“, који је довозио оружје на острво.

Након две године растућих тензија, озбиљна расправа око Устава створила је у децембру 1963. атмосферу у којој су избили насилни сукоби између кипарских Грка и кипарских Турака. Линија поделе, позната као *Зелена линија*, која је пролазила кроз Никозију, повучена је у јануару 1964. До знатног премештања становништва, претежно кипарских Турака, дошло је 1963–64. Но, и поред тога, око 50% кипарских Турака наставило је да живи међу кипарским Грцима до јула 1974, када је, након државног удара у организацији грчке војне хунте против међународно признате владе, што је изазвало војну интервенцију Турске, 165.000 кипарских Грка напустило домове бежећи пред турском војском. И губици у људским животима били су већи него раније. Британска влада је 1975. дозволила да се 8.000 кипарских Турака, који су потражили уточиште у њеним војним базама, пресели у области под турском контролом. То је учврстило процес физичког раздвајања заједница које су до 1958. живеле заједно, у приближно истом проценту, широм целог острва. Кипарски Грци и кипарски Турци су се раздвојили, а у обе заједнице има много расељених особа у сопственој земљи.

 Упореди текстове IV-10, IV-11 и IV-12 и покушај да разумеш позиције које су у њима изнесене. Узми у обзир и текстове I-42 и IV-6.

IV-13. Циљеви „хрватског прољећа“, како их се сећа писац Владо Готовац

Када неко невин доспе у затвор, тај нема шта да очекује. Он само може да чека. [...] И ја сам сањао сан о хрватској државности; тај сан се мора остварити да бисмо могли кренути даље и почети да делимо судбину читавог осталог света. За мене је држава само неизбежно зло. То важи и за хрватску државу. Али тај се сан мора остварити, и то као унутрашње питање! Тек тада ће минути та вековна жеља [...] и тад ћемо почети да сањамо један други сан – сан против државе.

Gotovac, стр. 129, 159



Крајем шездесетих година на челу Хрватске су били релативно млади комунистички функционери, Савка Дабчевић-Кучар и Мика Трипало. Они су желели већу самосталност Хрватске у оквиру Југославије и покушавали су да уведу више демократских слобода у оквирима постојеће комунистичке владавине. Тај покрет је популарно назван „хрватско прољеће“, а понекад и МАСПОК. Имао је много присталица, нарочито међу студентима. Окончан је почетком седамдесетих, када је Тито с власти уклонио Савку Дабчевић-Кучар и Мику Трипало, а многе њихове присталице, нарочито интелектуалце, послао у затвор. Један од осуђеника био је и писац Владо Готовац, који је 4 године провео у затвору Стара Градишка.



Шта је писац хтео да каже тврдњом да за њега „држава није ништа друго до неизбежно зло“? Шта мислиш о парадоксу да је неко осуђен као непријатељ државе зато што се борио за хрватску државу? Да ли је стварање националне државе нужни корак ка потпуном нестајању државе?

IV-14. Меморандум Српске академије наука и уметности (САНУ), 1986.

Застој у развоју друштва, економске тешкоће, нарасле друштвене напетости и отворени међународни сукоби, изазивају дубоку забринутост у нашој земљи. Тешка криза је захватила не само политички и привредни систем већ и целокупни јавни поредак земље. Свакодневне су појаве: нерад и недоговорност на послу, корупција и непотизам, одсуство правне сигурности, бирократска самовоља, непоштовање закона, растуће неповерење међу људима и све безобзирнији индивидуални и групни егоизам. Распадање моралних вредности и угледа водећих установа друштва, неповерење у способност оних који доносе одлуке праћени су апатијом и огорчењем народа, отуђењем човека од свих носилаца и симбола јавног поретка. Објективно испитивање југословенске стварности допушта могућност да се садашња криза заврши социјалним потресима са несагледивим последицама, не искључујући ни тако катастрофалан исход као што је распад југословенске државне заједнице. Пред оним што се збива и што се може догодити нико нема право да затвара очи.

[...] У томе духу је решење националног питања формулисао и теоријски развио Сперанс (Кардељ²⁸) у књизи *Razvoj slovenskega narodnog vrprašanja*, која је углавном послужила као идејни образац развоја Југославије ка конфедерацији суверених република и покрајина, што је најзад и остварено Уставом из 1974. године.

Две најразвијеније републике²⁹ које су овим Уставом оствариле своје националне програме наступају данас као упорни браниоци постојећег система. Захваљујући политичком положају својих лидера у центрима политичке моћи, они су и пре и после преломних шездесетих година имале иницијативу у

²⁸ Едвард Кардељ (1910-1979) је био словеначки учитељ који је пришао комунистичком покрету и постао један од највиших руководилаца комунистичке Југославије. Он је био главни идеолог титоизма који се залагао за јачање федерализма.

²⁹ Словенија и Хрватска.

свим питањима политичког и привредног система. По својој мери и потребама оне су кројиле друштвено и економско уређење Југославије.

[...] С обзиром на постојеће облике националне дискриминације, данашња Југославија се не може сматрати модерном и демократском државом.

[...] У тој светлости Југославија се не приказује као заједница равноправних грађана или равноправних народа и народности, него као заједница осам равноправних територија. Ипак, ни ова равноправност не важи за Србију због њеног посебног правно-политичког положаја, који одражава тежње да се српски народ држи под сталном контролом. Идеја водилца такве политике била је „слаба Србија, јака Југославија“, која је напредовала у утицајно мишљење: ако би се Србима као најбројнијој нацији дозволио брз економски развој, то би представљало опасност за остале нације. Отуда коришћење свих могућности да се њеном привредном развоју и политичкој консолидацији поставе што већа ограничења. Једно од таквих, веома акутних ограничења јесте садашњи недефинисани и пун унутрашњих конфликата уставни положај Србије.

[...] Односи између Србије и покрајина³⁰ не могу се свести једино, а ни претежно на формално-правна тумачења два устава³¹. Реч је првенствено о српском народу и његовој држави. Нација која је после дуге и крваве борбе поново дошла до своје државе, која се сама изборила и за грађанску демократију, и која је у последња два рата³² изгубила 2,5 милиона сународника, доживела је да јој једна апаратски састављена партијска комисија утврди да после четири деценије у новој Југославији једино она нема своју државу. Гори историјски пораз у миру не да се замислити.

[...] Битну тежину питања положаја српског народа даје околност да изван Србије, а готово изван уже Србије, живи веома ве-

лики број Срба, већи од укупног броја припадника појединих других народа. Према попису из 1981. године ван територије СР Србије живи 24 одсто, односно 1.958.000 Срба, што је знатно више него што је у Југославији Словенаца, Албанаца, Македонаца, узетих појединачно, а скоро исто колико и Муслимана.

[...] Успостављање пуног националног и културног интегритета српског народа, независно од тога у којој се републици или покрајини налазио, његово је историјско и демократско право.

[...] Ради задовољења легитимних интереса Србије, неизбежно се намеће ревизија тог Устава. Аутономне покрајине би морале постати прави саставни делови Републике Србије, тако што би им се дао онај степен аутономије који не нарушава интегритет Републике и обезбеђује остваривање општих интереса шире заједнице.

Нерешено питање државности Србије није једини недостатак који би требало отклонити уставним променама. Југославија је са Уставом из 1974. године постала веома лабава државна заједница у којој се размишља и о другим алтернативама, а не само југословенској, као што показују скорашње изјаве словеначких јавних посленика и ранији ставови македонских политичара. Оваква размишљања и темељно извршена дезинтеграција наводе на помисао да Југославији прети опасност од даљег расточкивања. Српски народ не може спокојно очекивати будућност у таквој неизвесности. Због тога се мора отворити могућност свим нацијама у Југославији да се изјасне о својим тежњама и намерама.

[...] Без равноправног учешћа српског народа и Србије у читавом процесу доношења и реализације свих виталних одлука Југославија не може бити снажна; а сам њен опстанак као демократске и социјалистичке заједнице дошао би у питање.

Једна развојна епоха југословенске зајед-

³⁰ Косово и Војводина.

³¹ Устави Југославије и републике Србије.

³² Број српских жртава у два светска рата је веома контроверзан.

нице и Србије очигледно се окончава са историјски истрошеном идеологијом, општом стагнацијом и све израженијим регресијама у економској, политичкој, моралној и културно-цивилизацијској сфери. Такво стање императивно налаже корените, дубоко промишљене, научно засноване и одлучно спровођене реформе целокупне државне структуре и друштвене организације југословенске заједнице народа, а у сфери демократског социјализма и бржег и плодотворнијег укључења у савремену цивилизацију. [...]

www.haverford.edu/relg/sells/reports/memorandumSANU.htm



Меморандум САНУ је био објављен у *Вечерњим новостима* 1986. Од тада је критикован као политичка платформа српског национализма и као програм за стварање Велике Србије и основа политике Слободана Милошевића и ратова 90-их. Аутори Меморандума говорили су да се радило о недовршеном документу који је објављен да би се омогућио напад на српску интелектуалну елиту. Они се нису одрекли идеја које су се налазиле у Меморандуму, што је омогућило његову злоупотребу у националистичкој мобилизацији.



Покушај да разумеш зашто се у тексту тврди да се Тито трудио да ограничи српски утицај у Југославији. Да ли је то чинио због тога што је у међуратном периоду великосрпска политика изазивала напетости? Да ли је негодовање чланова САНУ било оправдано? Процени, на основу онога што знаш, да ли су таквог мишљења били и представници других југословенских република?

IV-15. Став Словенаца о питању језика у комунистичкој Југославији 1987.

Односи у Југославији би без сумње били идеални да Словенци знају српскохрватски, а можда чак и српски и хрватски као посебне језике, а по могућству и македонски; да Срби и Хрвати говоре словеначки и македонски и да Македонци знају, поред свог, и још неки језик. Словенци се труде да то остваре у пракси. На пример, словеначка деца у основној школи морају да уче српскохрватски језик. Срби и Хрвати, међутим, обично не уче словеначки у основној школи. То значи да се ми несвесно залажемо за једнострану приступ питању језичке равноправности. Словеначки је језик другог реда у Југославији, то је чињеница коју потврђује и површно испитивање ситуације, и о којој сведоче на хиљаде шала и вицева. Срби и Хрвати су свесни тога да им знање словеначког није неопходно. У сусрету са Словенцима, видели су како су они у већини случајева спремни да им се обраћају на њиховом језику. Верујем да би Хрвати и Срби, када бисте им рекли да треба да науче словеначки, себи поставили сасвим логично питање: „Зашто да учим словеначки када то време могу да искористим за учење језика који ће ми бити потребнији, језика који бих могао да користим у свакодневном животу, и од кога ће пресудно зависити мој бољитак и напредак у животу?“

Многи Словенци, нарочито они који раде у савезној администрацији, доживљавају знање српскохрватског као своју моралну обавезу, све у нади да ће властитим примером подстаћи и друге грађане Југославије да науче словеначки. То је, међутим, погрешно полазиште, и Словенци би, као и други, требало себи да поставе следеће питање: „Зашто бих ја учио српскохрватски ако то време могу искористити да научим неки кориснији језик? Зашто Словенци, уместо српскохрватског, не би учили енглески, немачки или руски?“


Одговор лежи у страху који прати Словенце већ хиљадама година. Замислите Словенца који се налази у иностранству у некој дипломатској или војној делегацији. Може се одједном наћи потпуно сам пред скупом представника своје земље који говоре само српскохрватски. Он једино може да закључи да се затекао с представницима земље у којој се говори српскохрватски, а не српске или хрватске нације. Тако питање језика постаје питање патриотизма, па чак и питање издајства. [...]

А сада оно најважније: како се уопште можете директно обратити некоме ко је представник државе уколико вас је обузео страх? Свако је имао такво искуство. Стојећи пред командантом, пред надређеним, пред строгим учитељем – пре или касније ћете почети да муцате. Словенци муцају југословенски језик. Само код куће, у својој породици и у домаћим институцијама, они могу да говоре течно.

То потврђује неоториви принцип по ком људи у сложеним државама могу бити једнаки само ако знају два или више језика. Из тога се може извући једностран закључак који сам у себи садржи противречност, јер рекавши то, ми смо рекли да Југославија није земља једнаких нација и језика и да, с обзиром на то каква је у пракси, она то и не може постати.

Проблем језика [...] не упућује на то да словеначко национално питање почиње са питањем језика.

Stokes, стр. 283-284

 Шта мислиш о незадовољству Словенаца због асиметричних односа у савезној Југославији која је, споља гледано, била заснована на равноправности? Да ли је било неког практичног решења за то питање?

IV-16. Мајска декларација Словеначког демократског савеза (1989)

Потписници ове декларације изјављују следеће:

1. Ми желимо да живимо у сувереној држави словеначког народа.

2. Као суверена држава ми желимо да сами одређујемо у каквим ћемо односима бити са југословенским и другим нацијама у реформисаној Европи.

С обзиром на историјске аспирације Словенаца да буду политички независни, словеначка држава ће бити заснована на:

- поштовању људских права и слобода
- демократији која подразумева и политичко вишестраначје

- друштвеном поретку који ће гарантовати материјално и духовно благостање у складу са стварним условима и људским потенцијалима грађана Словеније.

Repe, стр. 198



Прва опозициона партија, Словенска демократична звезда (Словеначки демократски савез), издала је 8. маја 1989. године Мајску декларацију. Уједињен са другим опозиционим партијама у „Демос“, Савез је победио на изборима 1990. године. Мајску декларацију је потписао велики број других опозиционих партија и група.



Анализирај текст.


IV-17. Фудбал и национализам – сећање једног хрватског навијача о путовању на утакмицу Партизан – Динамо (1989)

Прича се да су нам припремили топле сендвиче у Београду. Нису се требали трудити. Атмосфера је све топлија, како је нестајао виски и коњак тако је расло и расположење. Вагон је био изложен акустичком терору: „Из Загреба група цијела, и крв нам је плаво-бијела!“, а нису изостале ни национално обојене пјесме, ипак се путује у Бео-


град, а у ово узаврело вријеме присуство два прилично толерантна милиционера није разлог да се не отпјева сонг, донедавно још незамислив за јавну употребу: „Ој Динамо погинут ћу за те, као Стјепан Радић за Хрвател!“ У зраку се осјећа национални набој, све се врти око Динама, Загреба, Хрватске, па кад упитате 22-годишњег студента економије из добро ситуиране обитељи зашто путује у Београд кад је то данас опасно, и кад им је речено да остану код куће, будући економист ће рећи: „Путујемо јер волимо једини прави загребачки клуб, јер нам то причиња задовољство, а уз то – уживамо туђи Цигане“. Ако их питате да ли им је то једини садржај који их чини задовољним, Бруно ће се насмијати и рећи да не зна броја занемарених дјевојака због Динама. [...]

Близу смо стадиона, чује се хук трибина, преко врхова Партизановог колоса бљешти доминантна купола светосавског храма. И Југ је већ пун гробара, ундертактерса и како се све не зову, накрцан транспарентима, у емоционалном бунилу. За госте из Загреба очишћен је један сепаре без могућности додира. А Партизанов југ грми: „Партизан, Партизан, то је прави тим, Слободан Милошевић поноси се њим!“ Али, увреде не лете у количинама на које смо навикли посљедњих година. Ту смо се растали с БББ, јер повратак је увијек опаснији дио пута. Наиме, тада почињу обрачуни гробара и пургера по тамним улицама, а епилог је обично исти – видимо се код суца за прекршаје. Све жешће, све разузданије и без кочница.

www.badblueboys.hr

 Идентитет се често изражава кроз подршку неком спортском клубу. У друштвима у којима није дозвољено јавно исказивање националних осећања, какво је било и комунистичка Југославија, навијање за неки фудбалски клуб било је начин да се изрази властити национални идентитет. Од четири највећа фудбалска клуба у Југославији, два су била из Хрватске, а два из Србије. „Bad Blue Boys“ су навијачи загребачког Динама, „торцида“ навијачи сплитског


Хајдука, „делије“ навијачи београдске Црвене звезде, а „гробари“ београдског Партизана. Како је распад Југославије бивао све извеснији, тако су туче фудбалских навијача постајале све жешће, што је кулминирало на утакмици Динамо – Црвена звезда у Загребу 1990. године.


 Шта мислиш, зашто је фудбал постао тако значајан за изражавање националног идентитета? Зашто навијачи помињу Стјепана Радића и Слободана Милошевића? Опиши националне сукобе на недавним фудбалским такмичењима. Шта мислиш, може ли подршка фудбалском клубу да буде израз и неког другог, а не само националног идентитета, рецимо неког локалног идентитета који је, као и национални, непомирљив с другим локалним идентитетом? Можеш ли да нађеш неке примере за то у твојој земљи?

IV-18. Спиратељица Дубравка Угрешић осуђује поделе и ратове деведесетих

Јесам ли се икада запитала колико сам производ дугогодишњег финог ручног рада система у којем сам живјела, а колико властити? И нисам ли у овом тренутку НИТКО, само бројка без идентитета, нисам ли анонимно људско месо у рукама господара рата? Јер они, господари рата у моје име, не питајући ме, одлучују у којој ћу земљи живјети, којим ћу језиком писати, којој ћу култури припадати, одлучују хоће ли поклонити или одузети живот мојим ближњима, мојим пријатељима, хоће ли срушити моје градове, одлучују о називу моје улице, бришу моју прошлост, одређују моју садашњост [...].

Ugrešić, стр. 121

 Дубравка Угрешић, рођена 1949, позната ауторка романа, напустила је Хрватску 1993. године због неслагања с односом према рату и националном јединству које је преовладавало у јавности.

 Које осећање изражава списатељица? Како су политичке промене утицале на живот обичних људи? Да ли политичари размишљају о томе како ће њихове одлуке утицати на животе људи? Да ли се у том контексту политичка пропаганда може посматрати као начин да политичари увере обичне људе у исправност своје политике?

IV-19. Однос хрватског и српског језика – мишљење хрватског лингвисте Стјепана Бабића (2003)

Кад сада узмемо у проматрање хрватски и српски књижевни језик, тада је лако утврдити да међу њима постоје разлике. То нитко не нијече, нити може занијекати, само се многи не слажу о значајкама тих разлика. Могли бисмо о њима поприлично теоретизирати, но за ову је прилику боље да будемо сасвим конкретни. Узмимо један прочит примјер.


Ако помичемо бирач на радију, чујемо различите језике и знамо који је који ако га познајемо. Тако разликујемо талијански, француски, шпањолски, руски... Једнако тако разликујемо кад говори на хрватскоме, а кад на српскоме. Кад на постаји А чујемо овакав почетак: [...] „Данас је 30. коловоза. Метеоролози најављују лијепо и ведро вријеме“, знамо да је то хрватски, а кад на постаји Б чујемо: „[...] Данас је 30. август. Метеоролози најављују лепо и ведро време“, знамо да је то српски.

www.fokus-tjednik.hr



Током XIX века „национални“ стандардни језици настали су од дијалеката који се користе на различитим подручјима. У Хрватској су лингвисти XIX века од три главна наречја – штокавског, кајавског и чакавског – изабрали штокавски за основу заједничког књижевног језика. Тај дијалект је најближи српском језику, и заправо је основа и српског књижевног језика. За време комунистичке Југославије (1945–1991) језик којим


су говорили Срби и Хрвати називан је српско-хрватски (односно хрватско-српски) и често су се могла чути тврђења да је у питању један језик за који се користе само различита писма. Током распада Југославије и стварања нових националних држава, у први је план избила идеја да су хрватски и српски два потпуно различита језика, а било је и оних који су и босански идентификовали као засебан језик.

 Шта лингвиста Бабић мисли о језичком спору Срба и Хрвата? Пажљиво погледај два цитата које он наводи. Шта мислиш о разликама између те две реченице? Да ли су оне довољне да би се тврдило како је реч о два различита језика?

IV-20. Реакција на приказивање српског филма са хрватским титловима (1999)

„Вежите се, полећемо“, каже лик с филмског платна, а испод пише: „Вежите се, полијећемо“. Баш тако. Онда се на платну појави латинични натпис „Београд, јесен 1991“, а испод њега нам латинични титл објашњава: „Београд, јесен 1991.“ ... У кину лудило. Смијех, сузе радоснице и одушевљено плескање по кољенима, а још није прошла ни прва минута филма. Нема збора, ово је ваљда најлуђе филмско остварење у повијести филма, успоредиво можда тек с остварењима филмова из америчке нијеме комедије. Наравно, ово су „Ране и титлови“, први српски филм у службеној и сувереној хрватској филмској дистрибуцији..., а све остало већ је легенда.

Jurak

 Шта на основу овога можеш да закључиш о српско-хрватском језичком спору? Зашто је то важно за национални идентитет? Да ли је питање језика ствар искључиво лингвиста, или тиме могу да се баве и они који нису стручњаци? Зашто долази до смешних ситуација у споровима о разликама и сличностима српског и хрватског језика?

IV-21. Располућени идентитет једне младе Хрватице

Не волим губитнике. Аутсајдере. Људе који се морају смијешити. И бити пристојни. Ја не волим ни Србе у Хрватској. Они када кажу: „Бабић“, увијек додају: „Из Корчуле“, А нису из Корчуле. Него из Далматинске загоре. Из вукојебине у којој је Бабић нешто друго. ОК. И тамо има Бабића Хрвата. Али Бабић Хрват никад не објашњава. И не додаје „из Корчуле“. [...]

А опет, неки људи су Срби и осјећају се као Срби. Мисле да је то нормално, бити Србин. Оно. Мама Српкиња, дјед лежи на српском гробљу у Бенковцу и нешто му пише ћирилицом на камену, у високој трави, имају своје славе, попови су им длакави и смију се женити... А кад се мали Србин роди дају му име Алимпије или Сава или Танасије. И тај мали Србин и Српкињица Лепосава знају од малена да су то. Све им је јасно. Они могу понекад рећи да су са „Корчуле“ али знају да нису. Кужите? Али

ја. Мој случај. То је фрка. Ја н и с а м Српкиња. А морам додати „Корчулу“. Ја н и с а м Српкиња! Ја бих сада, овај час, најрадије устала и заурлала у мрак: „Нисам Српкињаааа!“

Rudan, стр. 14-15



Ово је одломак из романа *Ухо, грло, нож* Ведране Рудан (рођене 1949. године), списатељице, новинарке и агента за трговину некретнинама. Главни јунак романа је Тонка Бабић, чија је мајка Хрватица а отац Србин.



Опиши какве проблеме с идентитетом има Тонка Бабић. Каква су њена национална осећања? Како објашњаваш њену идеју да „Бабић Хрват“ не мора да даје никаква даља објашњења о свом пореклу, док „Бабић Србин“ то мора да учини? Да ли си чуо за сличне ситуације располућеног националног идентитета у својој земљи?

IVв. Превазилажење национализма

IV-22. Мирко Ковач о национализму 2011. године

Мислим да сам постао свјестан нације и питања око нације тек онда кад сам је осјетио као неку врсту срамоте. Да неко убија, силује, истребљује у име нације, довољно је да се одрекнеш те припадности за коју ниси одговоран, јер у нацију се не улази као у партију, нити је ту твоја воља одлучујућа, па ако је тако, ја сам онда све учинио да направим отклон од те припадности. Идентитет је нешто друго, он се прихвата, може бити вишеструк, укршта се... Мени је моралност изнад нације... Двадесето стољеће било је ментално поремећено. У томе лудилу ови наши мали народи имали су истакну-

то мјесто. Бојим се да се та „патолошка енергија“ није трансформирала... Она се мора контролирати, јест да је тешко, али зато постоји политика, интелигенција, постоје неки програми да се то своди у подношљиве оквире.

<http://www.portalanalitika.me/drustvo/tema/32789-ovdje-jo-ima-patoloke-energije-.html>



Мирко Ковач (Петровићи код Никшића, Црна Гора, 1938. године) црногорски, српски и хрватски књижевник. Један од најчитанијих и најутицајнијих писаца на простору бивше Југославије. Познат по антиратним и антинационалистичким иступима.

IV-23. Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини (1995)

Република Босна и Херцеговина, Република Хрватска и Савезна Република Југославија („Стране“),

признајући потребу за свеобухватним споразумом ради окончања трагичног сукоба у регији,

желећи да придонесу том циљу и помогну трајни мир и стабилност,

потврђујући прихватање Договорених темељних начела од 8. септембра 1995, Даљњих договорених темељних начела од 26. септембра 1995. и споразума о прекиду ватре од 14. септембра и 5. октобра 1995, **примајући** на знање споразум од 29. августа 1995. којим је делегација Савезне Републике Југославије овлашћена да у име Републике Српске потпише делове мировног плана који се односе на њу, уз обавезу строгог и доследног спровођења постигнутог споразума, споразумеле су се о следећем:

Члан I

Стране ће регулисати своје односе у складу с начелима изложеним у Повељи уједињених нација, као и с Хелсиншким завршним документом и другим документима Организације за европску безбедност и сарадњу. Оне ће потпуно поштовати међусобну суверену једнакост, спорове ће решавати мирним путем, и суздржаће се од акције, претњом или употребом силе или на други начин, против територијалне целовитости или политичке независности Босне и Херцеговине или било које друге државе.

Члан II

Стране поздрављају и подржавају постигнуте договоре о војним аспектима мировног решења и аспектима регионалне стабилизације, како је изложено у Споразумима у Анексу 1-А и Анексу 1-Б. Стране ће у потпуности поштовати и подржавати испуњење обавеза преузетих у Анексу 1-А, и у целини ће се придржавати својих обавеза изложених у Анексу 1-Б.

Члан III

Стране поздрављају и подржавају постигнуте договоре о разграничењу двају ентитета, Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске, како је изложено у Споразуму у Анексу 2. Стране ће у целости поштовати и помагати испуњење обавеза преузетих у њему.

Члан IV

Стране поздрављају и подржавају програм избора за Босну и Херцеговину изложен у Анексу 3. Стране ће у целости поштовати и помагати испуњење тог програма.

Члан V

Стране поздрављају и подржавају постигнуте договоре о Уставу Босне и Херцеговине, изложене у Анексу 4. Стране ће у целини поштовати и помагати испуњење обавеза преузетих у њему.

Члан VI

Стране поздрављају и подржавају постигнуте договоре о оснивању арбитражног суда, Комисије за људска права, Комисије за избеглице и прогнанике, Комисије за очување националних споменика, као и јавних предузећа Босне и Херцеговине, изложене у Анексима 5-9. Стране ће у целости поштовати и помагати испуњење обавеза преузетих у њима.

Члан VII

Признајући да су за постизање трајног мира од кључног значаја поштовање људских права и заштита избеглица и прогнаника, Стране су сагласне с одредбама о људским правима изложеним у Поглављу Један Споразума у Анексу 6, као и одредбама о избеглицама и прогнаницима, изложеним у Поглављу Један Споразума у Анексу 7, и у целости ће их поштовати.

Члан VIII

Стране поздрављају и подржавају постигнуте договоре о спровођењу овог мировног плана, укључујући посебно цивилне (невојне) аспекте, изложене у Анексу 10 овог Споразума, те на међународне полицијске снаге, како је изложено у Анексу 11 Споразума. Стране ће у потпуности поштовати и помагати испуњење у њима преузетих обавеза.

Члан IX

Стране ће у потпуности сарађивати са свим ентитетима који су укључени у спровођење овог мировног плана, како је изложено у Анексима овог Споразума, или које је овластио Савет безбедности Уједињених нација, у складу са обавезама свих Страна да сарађују у истрази и гоњењу у вези са ратним злочинима и другим кршењима међународног хуманитарног права.

Члан X

Савезна Република Југославија и Република Босна и Херцеговина признају једна другу као суверене независне државе у оквирима међународних граница. Даљи аспекти њиховог узајамног признања биће предмет накнадних преговора.

Члан XI

Овај Споразум ступа на снагу када се потпише.

Сачињено у Паризу, 14. децембра 1995. на босанском, хрватском, енглеском и српском језику, с тиме да је сваки текст једнако веродостојан.

www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=379



О мировном споразуму којим ће се окончати рат у Босни и Херцеговини 1992–1995 преговарало се у Дејтону, али је сам споразум потписан у Паризу, где су били и представници специјалног преговарача Европске уније, као и представници Француске, Немачке, Русије, Велике Британије и Сједињених Држава. Већина конкретних одредаба споразума детаљно је изложена у 12 анекса.

IV-24. Споразум Мађарске и Румуније о разумевању, сарадњи и добросуседским односима (1996)

Члан 1

Републике Мађарска и Румунија (надаље Уговорне стране) засноваће своје односе на поверењу, сарадњи и узајамном поштовању. [...]

Члан 3

(1) Уговорне стране потврђују да ће се у својим будућим односима уздржавати од

употребе, и претње употребе силе којом би угрозиле територијални интегритет или политичку независност друге Уговорне стране, као и од сваког поступка који није у складу с циљевима Уједињених нација и Хелсиншке повеље. Такође ће се уздржавати од подржавања таквих поступака и неће дозволити трећој страни да користи њихову територију за спровођење сличних акција против друге Уговорне стране.

(2) Уговорне стране ће сваки спор који се међу њима јави разрешити међусобно и искључиво мирним средствима.

Члан 4

Уговорне стране потврђују да ће у складу с принципима и нормама међународног права и принципима Хелсиншке повеље поштовати неповредивост заједничке границе и територијални интегритет друге Уговорне стране. Оне даље потврђују да немају никаквих територијалних претензија једна према другој и да у будућности неће имати таквих претензија.

Члан 5

Уговорне стране ће, имајући у виду испуњавање циљева овог Уговора, створити одговарајући оквир за сарадњу на свим пољима од заједничког интереса. [...]

Члан 7

Уговорне стране ће проширити своје односе и сарадњу у међународним организацијама, укључујући и регионалне и субрегионалне организације. Оне ће подржавати напоре друге стране усмерене на интеграцију у ЕУ, НАТО и западноевропску заједницу. [...]

Члан 14

Уговорне стране ће допринети стварању климе толеранције и разумевања међу својим грађанима различитог етничког и верског порекла, то јест припадника различитих култура и језика. Оне осуђују ксенофобију и сваки облик исказивања расне, етничке или верске мржње, као и дискриминацију и предрасуде, и употребиће делотворне мере како би томе стале на пут.

Члан 15

(1) а) У одређивању права и дужности припадника националних мањина које живе на њихо-

вим територијама, Уговорне стране ће применити *Оквирну конвенцију Савета Европе о заштити националних мањина*, у случају да су одредбе те Конвенције повољније за мањине у поређењу са одредбама домаћих закона.

б) Не задирући у важење претходне одредбе, Уговорне стране ће у циљу заштите и развоја етничког, културног, језичког и верског идентитета мађарске мањине у Румунији, и румунске мањине у Мађарској, одредбе које дефинишу права припадника тих мањина у документима Уједињених нација, Европске организације за безбедност и сарадњу и Савета Европе, набројаних у анексу овог Споразума, спроводити као правно обавезујуће. [...]

Члан 19

(1) Уговорне стране ће подржати и олакшати директан контакт својих грађана.

(2) Уговорне стране ће проширити своје конзуларне односе и поједноставити процедуре преласка преко границе и царинске контроле, отвориће нове граничне прелазе и проширити већ постојеће у највећој могућој мери како би се олакшао проток људи и робе. У ту сврху ће бити закључени одговарајући споразуми.

www.htmh.hu/dokumentumok/asz-ro-e.htm

❓ Наведи главне одредбе овог споразума о питањима безбедности и „високе политике“. Да ли се те одредбе тичу живота обичних људи? Шта мислиш о потоњим одредбама? Да ли су оне оправдане?

IV-25. Изјашњавање Румуна и Мађара о међусобним односима у подручјима с мешовитим становништвом (2001)

	Постоји конфликт	Постоји сарадња	Питање сматра неважним или не даје никакав одговор
Румуни (укупно)	3%	20%	77%
Румуни у Трансилванији	5%	46%	49%
Мађари	6%	70%	24%

www.intercultural.ro/cart/interculturalitate_detalii_capitol2-1.html#mirceakivu

❓ Какви се закључци могу извести из података до којих се дошло у овом истраживању јавног мњења? Шта мислиш о чињеници да људи који живе у етнички мешовитим деловима Трансилваније у већем проценту него становници других подручја оцењују да су односи Румуна и Мађара добри?

IV-26. Оквирни Охридски споразум којим је окончан оружани сукоб у Македонији (2001)

Наредне тачке су део договореног оквира којим се обезбеђује будућност демократије у Македонији и омогућује развој чвршћих и блиских веза Републике Македоније и евроатлантске заједнице. Овај Оквир ће промовисати миран и складан развој грађанског друштва уз поштовање етничког идентитета и интереса свих грађана Македоније.

Основна начела

1.1 Употреба насиља ради остваривања политичких циљева одбацује се потпуно и безусловно. Само мирна политичка решења могу да обезбеде стабилну и демократску будућност за Македонију.

1.2 Суверенитет и територијални интегритет Македоније, као и унитарни карактер државе, неповредиви су и морају се очувати. Не постоје територијална решења за етничка питања.

1.3 Мултиетнички карактер македонског друштва мора се очувати и одражавати на јавни живот.

1.4 Модерна демократска држава на природном путу развоја и сазревања мора непрекидно да обезбеђује да њен Устав у потпуности задовољава потребе свих њених грађана и да је у складу са највишим међународним стандардима, који се и сами непрестано развијају.

1.5 Развој локалне самоуправе кључан је у охрабривању грађана да учествују у демократском животу, и у промовисању поштовања идентитета заједница.

http://faq.macedonia.org/politics/framework_agreement.pdf



Оквирни споразум је, уз посредовање међународне заједнице, окончао оружани сукоб у Македонији. Потписали су га македонски председник и лидери свих већих политичких партија, а предвиђао је увођење низа уставних амандмана и промена закона како би се зајамчила права Албанаца и других мањинских заједница.

IV-27. Спорт као начин да се превазиђе национализам. Кипарски Грци навијају за локални тим кипарских Турака (2003)

Још нешто треба рећи о Афанији.³³ У том месту постоји фудбалски клуб који се такмичи у Првој лиги Север, и тренутно се налази ниско на табели тако да му прети опасност да наредне године заврши у Другој лиги. Кроз неколико дана се игра важна утакмица, на којој ће пасти одлука да ли он остаје у Првој лиги. Грци из Афаније, који су избеглице већ 28 година, одлучили су да у великим групама крену и заједно са садашњим становницима Афаније навијају у тој важној утакмици. Они су чак објавили

оглас у локалним грчким новинама позивајући све бивше становнике Афаније да им се придруже...

Report, 46, стр. 27



О каквој врсти солидарности је овде реч? Упореди овај текст са IV-17. Шта запажаш?

IV-28. Два мишљења о брисању „зелене линије“ која дели грчки од турског дела Кипра (23. април 2003)

А. Мишљење Никоса Анастасијуа, постављено на интернету

После јучерашњег дана више ништа неће бити исто. Преко две хиљаде кипарских Турака и више од хиљаду кипарских Грка прешло је с једне на другу страну, а много политичара је само посматрало, неспособно да у својим уским „универзумима“ схвати величину тог догађаја. Први пут од 1974. године, исти они који су поставили барикаде сада их уклањају. Грци и Турци су прелазили с једне на другу страну и ишли куда им је воља, посећивали су градове и села, проналазили своје старе и драге давно изгубљене пријатеље, а да их при том полиција није пратила и испитивала. Свуда су дочекивани с радошћу, добродошлицом, осмесима и сузама радосницама. Да, свуда! Грађани заиста иду напред, они су испред политичара. Ово, наравно, није трајно политичко решење које нам је потребно, али ипак јесте моћан катализатор процеса који води решењу.

Report, 46, стр. 25

Б. Турски учитељ из Фамагусте описује посету породици кипарских Грка (2003)

Данас нам је дошло неколико гостију „с оне стране“. Они, изгледа, као и многи (кипарски)

³³ Афанија је село које су кипарски Грци напустили 1974. године; данас у њему живе искључиво Турци.

Турци и Грци, желе да искористе прилику и посете места где су рођени и места где су провели део живота. Желели би да осете радост живота на целовитом острву и да поделе осећања која још живе у њиховим срцима. Нису дошли пред нашу кућу, али су аутомобил зауставили одмах иза угла, као да желе да се распитају за улицу која већ одавно носи нови назив. Житељи овог краја су одмах препознали старо име. Моцартова улица. Жена и ја смо се случајно нашли на капији. [...] Госпођа Елени, чије смо име тек накнадно сазнали, рекла је: „Моја бака је живела у кућици која је била овде. Желела сам само да дођем и видим ту кућицу. Још увек памтим како ме је бака овде доводила да се играм испод дрвећа. Овде су биле две палме“ [...] Време је неумољиво, и пошто нико није бринуо о кућици, она је потпуно пропала. Али палма је још увек ту. [...]

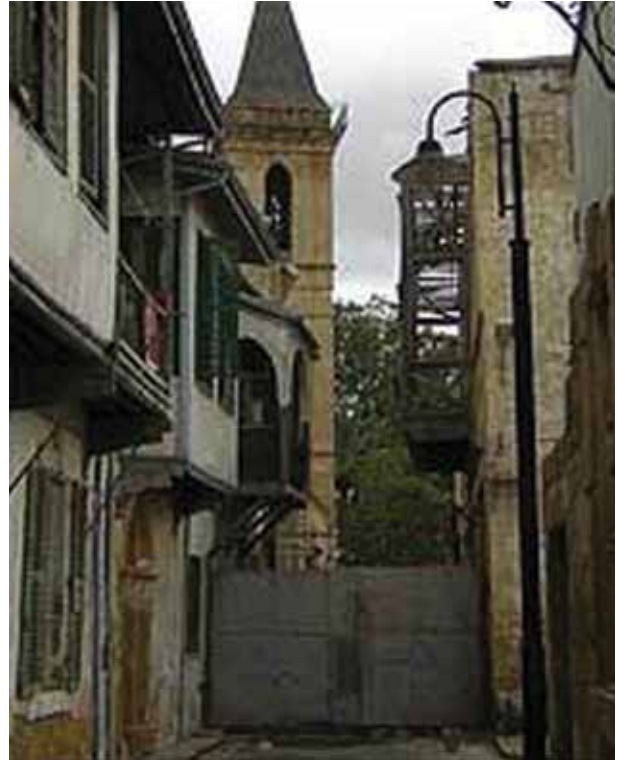
Позвали смо их да уђу. [...] Пошто смо Кипрани, било нам је потребно тек неколико минута да се зближимо.

А онда је Елени почела да нам прича своју причу. [...] „Слушала сам вести на радију. Уклониће барикаде. Јако сам пожелела да дођем и видим бакину кућицу. Остала ми је у тако лепом сећању. Тражила сам од доктора боловање да бих могла да дођем“ [...]

А он, Николас, објаснио нам је: „Гледао сам како сте демонстрирали. Још увек ми у ушима одзвања оно што су људи тада узвикивали: 'Ирини', 'Мир за све Кипране', 'Кипар је дом и Турака и Грка'.“ А онда је наставио: „Више нисам могао да се суздржим и заплакао сам. Плакао сам за све нас. Плакао сам и проклињао оне који су Кипране раздвојили једне од других. Ми то нисмо заслужили“. Његове последње речи ће заувек у мом срцу пламтети као ватра.

Report, 46, стр. 25

► **Сл. 30. Линија раздвајања („зелена линија“) у Никозији (2003)**



❓ Који се ставови обичних људи о политици и политичарима виде у овом тексту? Прокоментаришите Николасову тврдњу: „Ми ово нисмо заслужили.“ Да ли обични људи могу имати неку улогу у превладавању национализма? Како?

Знаш ли још неку подељену државу или подељени град у Европи двадесетог века?

❓ **Закључно питање:**

Ако је образовање у прошлости доприносило јачању национализма, шта мислиш, шта би у будућности могло допринети смањивању међунационалних напетости?